

Бојана Аћамовић

БУЂЕЊЕ АМЕРИЧКЕ ПОЕЗИЈЕ ВИТМАНОВИМ ВАРВАРСКИМ КРИКОМ

160 година од првог издања *Влајџи ѿправе*

Camerado! Ово није књига,
Ко додирује ово, додирује човека¹

Повод за овај кратки темат је књига. Књига која је код нас ипак мало позната упркос томе што су се први преводи поезије Волта Витмана на југословенским просторима појавили још 1900. године. Реч је о првом издању песничке збирке *Влајџи ѿправе*, објављеном пре 160 година, које је покренуло не само развој Волта Витмана као првог великог америчког песника, већ и својеврсну револуцију у америчкој, а потом и у светској поезији. *Влајџи ѿправе* су у наредних шест издања која је песник уредио за свог живота прошле кроз тако бурну генезу да би се свако од њих понаособ могло посматрати као збирка за себе. Песник је своје песме дорађивао, мењајући, додајући и избацујући поједине стихове, мењао је наслове и распоред песама, сваком наредном издању је додавао нове, те се од почетних дванаест песама првог издања у последњем дошло до неколико стотина, али је поједине песме и избацио, и то, чини се, не због њихових поетских недостатака, већ пре стога што су биле и сувише личне. Прва три издања збирке објављена су у периоду од 1855–1860, у напетим предратним годинама, када је песник у себи и својој поезији још носио снажно убеђење да једна књига може спречити рат и цепање Сједињених Држава. Сурово искуство из грађанског рата промениће и Америку и *Влајџи ѿправе*. Последње издање из 1891/92. године не само што је претрпело значајне ревизије у погледу садржаја у односу на три предратна, већ су те ревизије очигледно обележене Витмановим ратним искуством и жељом да грађански рат постане ново средиште његове збирке.² Будући да су читаоци код нас углавном упознати са последњим верзијама Витманових песама, пожелели смо да се 2015. вратимо 160 година унатраг, на сам почетак развоја *Влајџи ѿправе* и Волта Витмана као песника. Те 1855, негде око 4. јула, америчког Дана независности, готово ниоткуда појавила се та, по речима једног критичара, „проста а узвишена, та

¹ "So Long!", у: Walt Whitman, *Poetry and Prose*, The Library of America, 1996, 611.

² Последње, такозвано „издање са самртне постеље“, најчешће се означава као најпотпуније, јер га је сам песник сматрао коначним и препоручио као верзију које се треба држати у евентуалним будућим издањима. Вођени овом препоруком, и наши преводиоци су користили последње издање као изворник за своје преводе, чиме су претходна остала занемарена.

површна а дубока, та бесмислена, а опет некако фасцинантна књига”,³ Витманова прва збирка поезије, свежа, сирова, природна, необузdana, снажна, жељна живота, гладна читалаца и препуна песниковог оптимизма и чврстог убеђења да је баш он тај амерички песник којег је Емерсон очајнички призивао у својим есејима.

Волт Витман је писао и пре 1855. Поред новинских чланака у листовима у којима је радио, објављивао је и поезију и прозу, али ништа ни налик ономе што се појавило у његовој првој збирци. Мада нам Витманове бележнице донекле осветљују развој његове поетске технике и трагање за аутентичним песничким гласом, о самом процесу настанка дванаест песама из првог издања не зна се много. Иако се на основу обима песама свакако не би могло рећи да су настале за неколико дана, нарочито имајући у виду Витманове пажљиве и промишљене интервенције видљиве из његових рукописа за каснија издања, по много чему се чини да *Влаџи ѿправе* из 1855. заиста јесу „спонтани излив моћних осећања”, како је Вордсворт дефинисао „добру поезију”. Период 1850–1855. већим делом је празнина у Витмановој биографији. Као преломни моменат који је песника, већ тада либерално и демократски оријентисаног, нагнао да крене да пише поезију *Влаџи ѿправе*, често се наводи његов боравак у Њу Орлеансу, где је као новинар провео неколико месеци 1848. године. Њу Орлеанс је за песника био потпуно ново искуство – некадашња француска колонија, са доминантним креолским становништвом, узбудљива мешавина раса, нација, култура, али и јужњачки град робовласника и робова, у којем је Витман могао да доживи оно о чему је на Северу слушао. Робови на аукцијама, купци који лицитирају, продавци који хвале квалитет своје робе наводећи део по део људског тела евоцирани су у песми која ће постати „Опевам тело електрично”. Ипак шта је Витман тачно радио и доживео у Њу Орлеансу (осим што се бавио новинарством), не зна се.

Данас, када нам је ауторова биографија, и поред постојећих празнина, прилично добро позната, ми можемо колико-толико да реконструиремо како је дошло до настанка *Влаџи ѿправе*. Јула 1855, међутим, заиста је могло деловати као да је та збирка стигла ниоткуда. Из штампарије Ендруа Роума појавила се танка књига, необично великог формата, у раскошном повезу. На корицама од зеленог марокена златотиском су израђена слова *Leaves of Grass*, од којих се поједина једва разазнају, уроњена у различите биљне орнаменте, у лишће и корење из којих расту. Већ симболиком наслова наговештене су неке од тема збирке – игром речи Витман поистовећује влади (буквално „листовете”) траве и листове књиге, потцртавајући да је његова збирка интегрални део природе. Трава се везује и за појам демократије, као идеала којем ће песник целог живота тежити – она расте свуда, и код богатих и код сиромашних; осим тога, наслов упућује и на *grassroots*, на ниже слојеве друштва и раднике, чије ће интересе Витман увек заступати. Песниковог имена нема ни на корицама, ни на хрбату, а ни на насловној страни. На полеђини насловне стране постоји само податак да ауторска права на књигу полаже извесни Волтер Витман. Нема ни имена издавача, нити штампара.

³ Norton, Charles Eliot, “[Review of *Leaves of Grass* (1855)]”, *Putnam's Monthly: A Magazine of Literature, Science, and Arts* 6 (септембар 1855): 321–3. Сви прикази о којима ће овде бити реч, као и многи други, доступни су на <http://www.whitmanarchive.org/criticism/reviews/index.html>.

То што су изостављени име аутора и подаци о издавачу требало је да одрази намеру да се читаоцима представља нешто попут нове, аутентично америчке Библије, коју је сачинио репрезентативни песник, један из масе, чији идентитет није ни толико битан. Попут сликаревог потписа сакривеног негде у углу слике, песниково име и кратка белешка о њему појавиће се негде усред прве песме, на страни 29:

*Волт Виџман, Американац, један од неопшесаних, космос,
Разуздан меснај и сензуалан... шћо једе ѿје и размножава се,
Нимало сеншменшалан... не сћоји изнад мушкараца и жена нишћи извојено од њих...
нишћа више скроман но нескроман.⁴*

Интересантно је да се именом „Волт Витман“ овде експлицитно не означава ни аутор *Влашћи ѿраве*, нити поетска персона, односно песниково ја – читаоци које та не-обична поезија није одбила још на почетку и који су у читању стигли до 29. странице могли су само да претпоставе да је то име песника. У наставку ћемо, међу „влатима траве“, пронаћи још по који биографски податак. У претпоследњој песми, касније названој „Ко научи моју лекцију потпуно“, песник слави чудесност зачећа у мајчиној утроби:

*И како некада нисам био оийљив али сада јесам... и рођен ѿпоследњеј дана маја 1819...
[...]
И како сам израсћоо шест шћоја висок... и како сам ѿосћоо човек од шћридесет шест шћ година 1855... и како сам свакако овде – све шћо је једнако чудесно.⁵*

Насловна страна не доноси име аутора, али спрам ње се налази његов портрет. Међутим, уместо стандардног портрета који приказује бисту песника у формалној одећи, при чему је фокус на глави, као средишту интелекта и поетске вештине, на почетку збирке нашла се дагеротипија која приказује Витмана како израња из белила папира, у одећи обичног радника, са шеширом на глави, једном руком у џепу, другом подбоченом на кук. Песник је приказан од колена навише, што сугерише да није само горњи део тела пресудан за настанак поезије – *Влашћи ѿраве* настале су и из трбуха и препона колико и из главе. На 15. страници збирке пронаћи ћемо стихове који су вербални кореспондент онемо приказаном на портрету:

*Извојено од ѿшезања и шћељења сћоји оно шћо сам ја,
Сћоји забављено, задовољно, саосећајно, доконо, јединсћивено,
Гледа надоле, усћравно је, савија руку на неоийљив сћиуран ослонац,
Посмаштра ѿлаве наћнуше у сћрану ѿишћајући се шћћа ће уследишћи,
И у ири и ван ње, гледа је и чуди јој се.⁶*

Поезији претходи прозни предговор, који је Витман, по неким показатељима, укључио непосредно пред штампање, вероватно сматрајући да је потребно да појасни

⁴ Walt Whitman, *Poetry and Prose*, 50.

⁵ Walt Whitman, *Poetry and Prose*, 141.

⁶ *Ibid*, 30.

своје уметничке намере. Евоцирајући новинарски стил, „Предговор“ је штампан у два ступца, слави америчког песника и даје упутства читаоцу како да приступи књизи. Након десетак страница прозе, следи поезија за коју би и данас многи рекли да баш и није права поезија, јер су стихови предугачки, протежу се од маргине до маргине и неуједначене су дужине. Местимично су груписани у строфе али не онакве на какве се навикло, док од риме нема ни трага. Визуелно пада у очи и интерпункција, нарочито Витманове четири тачке. На првој страници истакнуте су две речи, *I CELEBRATE*, што би се и могло узети као мото целе збирке – песник слави себе, своје читаоце, своју поезију, људе које среће, животиње, биљке, град, село, природу, технику, науку, душу и тело, живот и смрт.

Прво издање *Влаџи траве* доноси дванаест дужих песама, од којих ниједна нема сопствени наслов – првих шест носи наслов збирке „Влати траве“, док се код преосталих и то изоставља, пре свега, како уверљиво тврди Ед Фолсом, из практичних, штампарских разлога.⁷ Песме које се појављују у првом издању су оне које су у својим коначним верзијама из 1881. добиле следеће наслове: “Song of Myself”, “A Song of Occupations”, “To Think of Time”, “The Sleepers”, “I Sing the Body Electric”, “Faces”, “Song of the Answerer”, “Europe the 72d and 73d Years of These States”, “A Boston Ballad”, “There Was a Child Went Forth”, “Who Learns My Lesson Complete” и “Great are the Myths”. Ипак, изостанак наслова у издању из 1855. допринео је да се датих дванаест песама могу читати као једна дужа песма, тако да је један критичар запазио да је књига „подељена на дванаест или више делова и у сваком од ових се може учити нека нит која повезује“, те да су *Влаџи траве* у целини „збирка запажања, размишљања, сећања и прорицања, оденута у крајње једноставан, крајње искрен и често крајње нервозан енглески језик“.⁸

Сагласно тумачењу да су *Влаџи траве* настале као аутентично америчка Библија, запажено је да стихови својом формом подсећају на библијске псалме, а ту је и стилска сличност оних делова у којима анонимни песник прописује шта човек треба, а шта не треба да чини. Најдужа је прва песма, будућа „Песма о мени“, у првом издању још неиздељена на бројем означене одељке. Управо својом дужином она подсећа на еп, иако се садржином јасно одваја од класичних епова пошто се нарација појављује само местимично и у фрагментима. Ипак, иако изостаје наративна структура *Илијаде*, *Одисеје* или *Изјубљеној раја*, *Влаџи траве* јесу типично амерички еп, у којем су разурђеност форме и колажно спајање различитих слика одражавали шареноликост америчке нације – а одражавају и данас, више него икада.

То што име песника није дато на корицама и насловној страни, већ скривено негде међу „влатима траве“, нипошто не значи да је приложена поезија безлична. Напротив! Песме из *Влаџи траве* су у то време биле шокантно интимне и присне. Песник је то остварио тиме што је већ у првој строфи прве песме увео два лика кључна за његову

⁷ О одликама Витманових збирки као физичких предмета и о Витману као штампару, видети студију Еда Фолсома, *Whitman Making Books / Books Making Whitman* (доступно и на <http://www.whitmanarchive.org/criticism/current/anc.00150.html>), чије је поглавље о издању из 1855. дато у преводу у наставку темата.

⁸ Edward Everett Hale, “[Review of *Leaves of Grass* (1855)]”, *The North American Review* 82 (јануар 1856): 275–7.

поезију – то су Витманови *I* и *you*, *ja* као анонимни песник и *џи/ви* као људи које сусреће, читаоци његовог доба, али још више они будући. Интеракција између ова два лика прожима свих дванаест песама овог издања, а у наредним издањима даље је разрађена, те постаје једно од обележја његове поетике. Када се говори о Витмановој поезији обично се истиче субјективност и инсистирање на личном доживљају, што и јесте била значајна промена перспективе у развоју песништва. Треба, међутим, запознати да Витманова субјективност, његово *ja*, не би постојало без онога *џи*, без оних којима се обраћа. Интеракција ова два, како многи критичари истичу, главна лика његове поезије и у физичком смислу даје оквир *Влаџи*ма *џраве*, пре свега првој песми у низу. Символично, песма почиње једним *ja* („Ја славим себе“), а завршава се једним *џи* („Застајем негде чекајући тебе“). Овај оквир уочава се и у мањим целинама – на крају прве строфе „Песме о мени“ такође се налази *џи*.

Критичаре је нарочито фасцинирала флексибилност и флуидност песниковог *ja*, које се током збирке претвара у различите ликове, одражавајући песникову потребу да се приближи другима тако што ће постати они, тако што ће се ставити у њихову позицију и свет сагледати из њихове перспективе. Како је наговештено и у „Предговору“, репрезентативни амерички песник мора да буде у стању да разуме све људе на америчком тлу, без обзира на расу, класу, друштвени положај, занимање, па чак и етичке вредности којима се воде. Песник *Влаџи*ма *џраве* ово постиже не тако што каже: „Ја те разумем“, већ понављајући: „Ја сам ти“ – „Ја не питам рањеника како се осећа... Ја сâм постајем рањеник.“⁹ Песник чак и сања заједно са осталима, те у петој по реду, будућој песми „Спавачи“, он каже: „Ја сањам у свом сну све снове других сневача.“¹⁰ Преображавајући се у многе ликове, песиково *ja* се поистовећује са женама, робовима и радницима, те *Влаџи*ма *џраве*, између осталог, постају и песма о тада актуелним, контроверзним друштвеним питањима, као што су права жена, робовласнички систем и права радничке класе.

Тежња за поистовећивањем са другима песника наводи да тражи оно заједничко свим људима и то проналази у људском телу. Сви људи имају тело и овај свет доживљавају преко чула. Већ од првих страница поезија *Влаџи*ма *џраве* изненађује и шокира својим акцентом на телесном и чулном. Ови стихови славе све делове људског тела и при том се обраћају свим чулима – представљени су не само призори, већ и мириси, звуци, укуси, додири, пољупци и загрљаји. Сусрећемо наго људско тело у свом природном стању, тело које дише и зноји се, описане су различите телесне функције и изнад свега сексуалност, као човекова жеља и потреба из које проистиче стварање новог живота. Витманова фасцинација телом потиче из уверења да су сви људи суштински исти, те да сви заслужују равноправне шансе и достојанствен третман, што су постулати на којима је Америка заснована, али који су сурово прекршени институцијом ропства. У једној од својих метаморфоза песниково *ja* наћи ће се на аукцији робова, као помоћник аукционара. Потресно искуство присуствовања продаји једног људског бића песник преводи у стихове песме која ће постати „Опевам тело електрично“. Оку-

⁹ Walt Whitman, *Poetry and Prose*, 65.

¹⁰ *Ibid*, 108.

пљенима се најпре обраћа као аукционар који жели да по што бољој цени прода своју робу, тј. свог роба, да би у наставку испевао фантастичну оду људском телу као једном од најчудеснијих обличја које се икада појавило на земљи.

Роб на аукцији!

Ја ѿмажем аукционару... аљкавац не зна ни ѿла свој ѿсла.

Госѿодо ѿоледајѿше ово необично биће,

Колике ѿод да су ѿонуде ѿонуђача не моју биѿи довољно високе за њеја,

За њеја је ѿланеша лежала сѿремајући се квинѿиционима ѿодина без иједне живоѿиње или биљке,

За њеја су се кружни циклуси исѿински и ѿосѿојано окреѿали.¹¹

Поред тела пуних живота, међу „влатима траве“ налазимо и тела преминулих, самоубица, убијених војника и најзад тело песника које се распада и стапа са тлом, које треба да потражимо у трави по којој газимо, јер ће се атоми сваког људског бића временом претворити у њу да би путем ланца исхране наставили живот кроз биљке, животиње и нове генерације људи. „Завештавам себе блату да израстем из траве коју волим, / Ако ме поново пожелиш потражи ме под својим ђоновима.“¹² Осим под ђоновима, песника можемо пронаћи и у књизи, не само у духовном, већ и у чисто физичком смислу. Како се види из стихова који су послужили као мото за овај текст, књига као предмет је за Витмана била нешто што физички повезује песника са будућим читаоцима, те је зато и код првог издања *Влаѿи ѿраве*, а и код свих наредних, посебну пажњу посвећивао штампарском процесу.

Витманова оригиналност делом лежи у томе што он у својој поезији тврди да не претендује на оригиналност. Он једноставно исказује мисли свима заједничке, на начин за који верује да одговара америчком изразу и тиме ствара аутентично америчку поезију. Иако непрекидно тражи заједништво са људима, песник инсистира да свако ко чита *Влаѿи ѿраве* треба да пронађе свој индивидуални поглед на свет и да до сазнања долази самостално. Песник *Влаѿи ѿраве* позива нас да га следимо да бисмо дошли до коначног знања, али не тако што ћемо знање примити од њега, већ тако што ћемо научити да гледамо, да сами откривамо, промишљамо, закључујемо. Још од „Предговора“ читалац се позива да преиспита све што је икада чуо, прочитао, све што су му други рекли, ма какви ауторитети да су у питању. „Ни ја, ни било ко други не можемо путовати тим путем уместо тебе, / Ти сам мораш путовати њиме.“¹³ Песник нас учи да гледамо око себе и да је оно што ми у овом тренутку видимо, осећамо, доживљавамо сасвим довољно, можда и превише.

Већ из ових неколико ставки може се закључити да су *Влаѿи ѿраве* 1855. биле једна врло необична збирка, али ипак не толико необична да би изазвала сензацију. Књига се у време када је објављена скоро уопште није продавала, критички прикази су били малобројни, а они који су се појавили углавном су оштро критиковали и дело

¹¹ *Ibid*, 123.

¹² Walt Whitman, *Poetry and Prose*, 88.

¹³ *Ibid*, 82.

и песника лично. Године 1855. ништа није указивало на то да ће се *Влаџи ѿправе* читати и 160 година касније. Немилосрдност критичара кретала се од примедаба на рачун необичне версификације и закључака да ту „апсолутно одвратну“, „опсцену“ књигу треба спалити, па до изјава да аутор заслужује јавно бичевање и да га треба послати у лудницу. Нарочито колоритан је приказ Руфуса Грисволда који запажа:

*Што се ѿиче саме књије, можемо само да ѿримеѿимо, да она снажно ѿдржава док-
ѿрине оних који верују у меѿемѿсихозу, јер немоуће је замислиѿи како би машѿа било
коѿ човека моѿла сѿтвориѿи ѿакву масу ѿлуѿих ѿоаносѿи, осим ако он није оѿседнуѿи душом
сенѿименѿалноѿ маѿарца који је умро збоѿ љубавноѿ разочарања.¹⁴*

У мору негативних приказа појављивао се и покоји позитиван. Данас се зна да је анонимни аутор неколико од њих сам Витман. У многим се уочава скептичност, али и препознавање вредности ове иновативне збирке. Интересантно је да је неколико позитивних приказа стигло са друге стране Атлантика, из Велике Британије. За Џорџ Елиот, Витман је од модерних америчких умова један од најсјајнијих, али и од оних који највише збуњују, „али он није будала, мада је подоста ексцентричан, нити је његова књига тек повод за смех, мада несумњиво садржи много тога што би се веома лако и с правом могло изврнути подсмеху“.¹⁵ Анонимни критичар „Лондон викли диспеча“ запажа да песме немају ни риму, ни метар, нити било шта друго што генерално одређује поезију, „али по снази израза, страсти, топлој крепкости, оригиналности, маниризму и свежини, у њима се проналази јединствена хармонија и ток, као да се читањем оне уобличују у мелодију и усвајају особине само њима својствене и одговарајуће“.¹⁶

Од свих приказа Витману је ипак било важније приватно писмо које му је упутио Ралф Волдо Емерсон. „Нисам слеп пред вредношћу дивног поклона какав су ‘ВЛАТИ ТРАВЕ’. Сматрам то најизузетнијим делом ума и мудрости које је Америка дала до сада“, рекао је амерички филозоф на почетку свог писма.¹⁷ Још не знајући ко је тај нови песник, али очигледно одушевљен што се појавио неко ко ће у стихове пренети његове идеје о песништву, Емерсон је Витману пожелео добродошлицу чувеном реченицом: „Поздрављам Вас на почетку велике каријере, која је засигурно већ имала дугачку претходницу у нечему, кад је тако започела.“ Емерсоново писмо охрабрења, које ће Витман касније објавити на више места и то без ауторовог одобрења, говори и о Витмановој величини, али и о величини самог Емерсона, који је препознао да би управо оваква збирка могла бити зачетак аутентичне америчке поезије.

* * *

Сваки увод у књигу као што су *Влаџи ѿправе* мора бити непотпун. Да би овај приказ првог издања Витмановог животног дела био иоле потпунији, темат у наставку доноси

¹⁴ Griswold, Rufus W., „[Review of *Leaves of Grass* (1855)]“, *The Criterion* (10. новембар 1855)

¹⁵ [Lewes, George Henry or Eliot, George], „Transatlantic Latter-Day Poetry“, *The Leader* 7 (7. јун 1856): 547–8.

¹⁶ [Anonymous], „[We have before us]“, *The London Weekly Dispatch* (9. март 1856): 6.

¹⁷ Емерсоново писмо Витман је објавио у следећем издању *Влаџи ѿправе*, 1856. Доступно на <http://www.whitmanarchive.org/published/LG/1856/poems/33>.

превод „Предговора“ из 1855, који представља својеврсни поетски манифест, а који се у том облику није појавио ни у једном каснијем издању *Влаши џраве*. Следи превод поглавља из студије Еда Фолсома, *Витман који џрави књиџе / Књиџе које џраве Витмана*, које се бави физичким карактеристикама Витманове прве збирке. Витман је поклањао посебну пажњу техничком уређењу сваког свог издања, а у случају првог цео процес техничке припреме је нарочито специфичан имајући у виду финансијске потешкоће са којима се песник суочавао, што је изложено у Фолсомовој студији. Темат не доноси избор из поезије, јер се чини да би сваки избор био неправедан и да је *Влаши џраве* најбоље читати у целини, како је то и сâм песник желео. Намера овог кратког темата је, пре свега, да скрене пажњу на збирку у којој се Волт Витман први пут огласио својим варварским криком, који и данас одјекује америчком поезијом, а и шире.